

ОСВРТИ И ПРИКАЗИ

Љубинко Милосављевић
Филозофски факултет
Ниш

Приказ
Примљен: 2. 06. 2009.

НАКРИВЉЕНИ СРПСКИ НАЦИОНАЛНИ БРОД

Зоран Аврамовић: *Родомрсци*. Нови Сад: Култура полиса,
Графомаркетинг, 2009., стр. 195.

Карактерологија већ читав век настоји да буде озбиљна наука али јој то, из много разлога, тешко полази за руком. Дешава јој се, поред осталог, да и када успе да открије неке константе у менталним особинама народа, нова времена стварају нове појаве, што упитним чини опште резултате њеног труда, а само трагање узалудним. Није онда чудно да лепа књижевност, посебно комедиографија, успешније излази на крај са неким колективним карактерним цртама. Она уме не само да их добро уочи већ и да их ефектно исмеје.

Оснивач српске комедиографије, Јован Стерија Поповић, давно се наругао родољупцима, а ако се суди по присуству његовог текста на позоришним сценама, он је и после толиког протока времена од настанка, још увек актуелан. Не тако давно савремени комедиограф нас је ослобађајуће суочавао с потказивачким лудилом балканског шпијуна у српској, по свој прилици најбољој његовој варијанти. Данас, после свега што се са нама и око нас збило, знатно теже бисмо поверовали да је овај тип параноје био сасвим без основа.

Али, сулуда динамика нашег политичког и културног живота учинила је

да се, после родољубаца и балканских шпијуна, већ суочавамо и с родомрсцима. Њих, додуше, још нико није стигао да комедиографски обради, нити ће по свој прилици то ускоро бити учињено напросто зато што они нуде материјал само за трагедију, а трагедија је у српској свакодневници већ превише да би све оне могле доживети литерарну обраду.

Родомрштво је доскора код нас био непознат, готово некоришћен термин, вероватно зато што мрзитељи сопственог народа представљају нови, закаснели карактерни друштвени тип. Током историје српског народа његови припадници су се делили на властелине и себре, у моралном смислу на обилиће и бранковиће, потом је под Турцима цео народ постао сиротиња раја, било је хајдука и њихови јатака, касније вождова, побуњеника, чак и одметника, свега је било сем родомрзаца у броју који застрашује. Део народа се вазда осипао, кадкад можда из обести, чешће од луте глади мењао је веру, да би му напослетку своји постајали туђи. Највиолентнији припадници најбољих племена постајали су најљући противници својих (отуда исказ „нема Турчина без потурчењака“), али Србе су мрзели (што изгледа није увек било

правило), тек онда када су престајали да се Србима осећају. Случајеви попут Мехмед-паше Соколовића и Омер-паше Латаса показују да се пред Србима отвара каријера и када су мењали веру, а то их није неминовно одводило у родомрштво.

Па ипак, без записивања и мимо памћења нису остали сви или бар парадигматични случајеви родомрзачког понашања Срба у даљој прошлости. Владимир Дворниковић у *Карактерологији Југословена* спомиње православног Србина Јована Дамјанића, најспособнијег генерала у мађарској војсци током 1848. године, чији је животни став био да треба искоренити све Раце. На примедбу да је и он један од њих, консеквентно је тврдио да би и себе као последњег убио. У својој *Аутобиографији о другима* писао је Борислав Михаиловић Михиз, према причи Вељка Петровића, о одрођеном Србину Светозару Боројевићу, веома успешном аустроугарском фелдмаршалу. Аврамовић у овој књизи наводи пример извесног Милоша Богићевића, о коме је Црњански писао у *Ембах-адама*, немачком агенту од 1907. до 1914. године, који је објавио књигу у којој је, а шта би друго него српски народ оптужио за избијање Првог светског рата. Па ипак, све су то мање више изузетни случајеви вредни спомињања и памћења како се не би хиперпродуковали.

Било је у српској ратној историји патриотског али и непатриотског држања интелектуалаца, а ови други су у поратним годинама не само жестоко стигматизовани већ и осуђивани, какад и на смрт. Саме осуде су некако по правилу превазилазиле тежину преступа. Српском клатну својствено је да

прави превелике замахе па му зато ни учинци нису бивали безазлени.

Зоран Аврамовић је написао интересантну и храбру књигу о србомрштву током последње деценије прошлог и у првој деценији овог века, прецизније од 1990. до 2009. године. Он се као социолог суочио са једним необичним савременим друштвеним феноменом којег, сем у наговештајима, у пређашњим временима међу Србима ипак није било. Ова појава се додуше може објашњавати утицајем страног новца на домаће политичко мишљење, али вазда ипак остаје отворено питање шта је пре, новац или уверења и како једно кореспондира с другим.

Појава свакако има своју предисторију, историју и тешко се може објаснити чак и у социолошко-сознајном кључу, који иде за тим да открије зашто људске групације мисле тако како мисле. Обједињени пак, различити приступи тешко би дали нешто више од еклектичког погледа. Индивидуално-психолошко објашњење, као по свој прилици најадекватније, било би најтеже изводљиво, али и када би истраживање ове врсте успело, његови резултати би само замаглили социјалну димензију феномена.

Проблем разумевања родомрштва у Србији тим је сложенији што таквог деловања код многих других народа нема, па наравно ни код српских суседа. Они међу њима који су највише профитирали у недавним југословенским ратовима, нису показали ни најмању склоност ка том виду културно-политичког суицида. Срби, који од својих непријатеља ништа нису научили, понајмање како се остварује јединство, успели су да између себе направе, бојим се, непремостиве провалије и то најдубље баш око онога што се сматра

минимумом националног интереса. Тако су српске елите однеговале две истине о дводеценијској прошлости сопственог народа, да би се на њима градиле две трагично сукобљене Србије.

Правило је да су елите свуда и увек мање више одвојене од свог народа. Није, међутим, нормално када један њихов део, ако не већи онда сигурно медијски присутнији, ужива у ружењу, омаловажавању и презирању сопственог народа, а сем тога не негује према њему никаква друга (са)осећања. Тако је родомрштво у Србији, постало начин живота и по свој прилици ново и веома уносно занимање. За родомршце – пише Авамовић – „не постоји начело једнаких права, начело по коме оно друштвено (јавно) добро које неко жели за себе мора допустити и другом“ (28). Зато не зачуђује што они имају одговоре на сва питања али су им они испразни, без ваљане аргументације. Све им је лако прихватљиво и објашњиво. Уместо да правноисторијским разлозима објасне како то да Срби из Хрватске немају право на самопредељење, а Албанци с Косова га имају, послужиће се реторичким изливима уз неизоставно спомињање чаробне формуле о бившем режиму и већ самоподразумевајућој српској кривици.

На готово двеста страница књиге аутор прати генезу самомржње у Србији, која се, да ли сасвим случајно, временски подудара са медијском сатанизацијом српског народа на Западу. У ту сврху му као емпиријски материјал служе јавни ставови актера интелектуалног живота. Будући да се ради о веома познатим и (медијски) присутним личностима, аутору је већи проблем био како да изврши селекцију изјава, него како да до њих дође. Као

извор „података“ ове врсте Аврамовићу су послужиле угледне дневне новине (најчешће лист *Политика*) и најпознатији недељници.

Аутор у настојању да разуме појаву којом бави у овој књизи (која, чини се у живом свету природе нема свој аналогон јер ниједна друга врста не негује анимозитет према себи) истражује идејноисторијске и друштвене узроке и указује на њене националне и политичке последице. Све је почело деведесетих година сада већ прошлог века као вид борбе против, како се говорило, ауторитарног, диктаторског режима чији, како аутор каже, ни сам није био присталица. Та борба се, негативним стереотипима о српском народу, наставила и после пада Милошевића све до данас, што индиректно сведочи да се није радило о борби против режима као нечег ефемерног, већ против темељних интереса самог народа и ауторитета његове државе. У међувремену, створен је и упорно се негује позитиван стереотип о Европи и европејству, као свеопштем леку за све српске невоље.

Бити опозиција неком режиму део је демократског поретка, али је апсурдно за сва зла разбијања СФРЈ оптуживати сопствени народ, режим који је изабран или само једну личност. Уместо покушаја да се несрећи балканских народа с краја прошлог века узроци траже у историјском, геостратешком и општеполитичком контексту, лакше је било Србе прогласити целатима, никако не и жртвама, чак и онда када су чињенице на то недвосмислено указивале. Међутим, српским непријатељима биле су потребне негативне домицилне изјаве, не само због тога што су тада могли да чују оно што су желели, већ и зато што су такве изјаве

са ове стране имале арому нечег аутентичног и беспоговорно истинитог. Зато се и десило да нико боље од нас самих није радио у корист наше штете.

„Политика је делатност“ – пише Аврамовић – „у којој се чува достојанство нације али у политици делују и људи без достојанства“. (56) Ово одређење политике баца јарко светло на начин функционисања српских непријатеља и њихових овдашњих савезника током протекле две деценије. Први су водили политику, наравно у складу са сопственим интересима, и у ту сврху нису бирали средства али су бирали неке интелектуалце спремне „да своју личну корист ставе изнад опстанка земље“, док су „далеко оданију интелигенцију имали сви остали народи на простору бивше Југославије“ (77). А ту настаје главни проблем разумевања овог феномена. Да ли су збивања текла по урођеним склоностима, или је само у Србији све било дозвољено и могуће? Да ли су Срби били генетски бољи или лошији од других народа или су овде услови били унапред припремљени за овакву сетву и жетву? Нормално је да Аврамовићева књига не нуди одговоре на сва ова питања и они би се морали тражити у мултидисциплинарним истраживањима: социолошким, историјским, психолошким.

Своја запажања о делу српске ангазоване интелигенције, Аврамовић резимира, истичући, насупрот веровању Слободана Јовановића, да овај српски интелектуалац нема херојску слику о себи, има богату машту за блађење Срба, руга се митској везаности за Косово, нема никакав осећај правде за Србе. Разбија елементарно национално самопоштовање. Ствара црно-белу слику о свету. Добро је на Западу,

а зло у Србији. Западњак је центлмен, Србин протува. Ругање традицији (обичаји, Косово) је омиљена забава. А паре из иностраних џепова су важније од сваке српске светиње“ (154). Овај опис друштвеног карактера дела српске родомрзачке интелигенције упућује на то колико је Арчибалд Рајс био у праву када је упозоравао Србе да се највише чувају сами од себе.

У одговору на главно питање ове књиге: где је граница између рационалне друштвене критике и национално дезинтегративне активности дела српске ангазоване интелигенције Аврамовић је указао на критеријум социјалновредносног садржаја родомржње у јавним мишљењу једног дела српске интелигенције у последње две деценије. Велику улогу у кристализацији тих критеријума имају медији. Уз знатну дозу песимизма он закључује како медијски брод у Србији “годинама нагнут на једну страну плови српским друштвом и државом.(...) Како ће даље тако накривљен; није тешко прогнозировать“. Аутору не преостаје друго већ да се узда у нови концепт образовања, ваљан демократски избор и „здраву памет овог народа“ (142), на коју, како се чини, однарођени део елите ни до сада није имао нарочитог утицаја. Јер шта друго може народ већ да на упућени му презир узврати истом мером.